

UTRINKI SLOVENSKE POMLADI

RAFKO TERPIN

V maju smo.

Kamplc, nekdanja obpotna gostilna. Visok cestni prehod s Črnovrškega na Ajdovsko. Hude zime in zlovešč asfalt. Večen hlad v Mrzlem Logu; dolina pod cesto je v skoraj vseh jutrih omrenjena. Špik, močan vrh nad kapelico Vrh gore, obrobja tema smrekovih senc.

Hlad, hlad.

Smiselno se mi zdi takoj zapustiti asfalt. V bukovju nad cesto se začenja dobra steza. Markirana pot čez obraščeno, vedno nekoliko rosno senožet je opuščena. Bolje se je držati desno in v kratkem klancu stopiti do Podobnika.

Široka kmetija si je polovila ves raven svet v okolici: blage senožeti in rupe z njivami. Dihanje ji omogoča nov odcep s kanjedolske ceste, iznad Cenca. Jutro je samo, tiho. Dim se suklja v nebo, hiša molči. Le pes zalaja.

Starih poti k Skalarju in Renku skoraj ne uporabljajo več. Večkrat je treba s kormolcem odriniti veje, prestopiti privaljen kamen ali obiti podro drevo. V pomladnem, še ne zelenem času je takim stezam lažje slediti.

MEJA MED TOPLIM IN HLADNIM

Za bukovjem in skoraj odcvetelimi kronami (cele šope jih je bilo) se odpira Skalarjev prehod. Spredaj je rupa z zadnjo snežno rjuho in z žafranom ob sebi. Nad njo, ko si oddahne korak, se na levo ustopi Skalarjev kup kamenja in vodnjak, ki je le še v zemljo vkopana hruška. Zelena, zelena je trava. Jeséni brstijo, češnje črniyo, popje poka. Prek mladih rosni trav pada pogled v Kanji Dol, široko, z vseh strani zaprto dolino, večinoma opustelo, v kateri vse poletje pasejo goved bližnjih vasi. Iz doline se vlečejo neznanska Javornikova bukovja. V jutrih sta tu doma senca in megla. V natrgani nebesni mreni se pogosto poigravajo prve svetlobe; Javornik drugega ne dopušča.

Iz modro zelene mrzlotte Skalarjevega spomina rinem desno skozi staro senožet, v kateri so se razrasli grmovje in šopaste bukve. In kratki poti do grebenastega vrha videvam komaj razcvetele jerbaze rumeno zelenega tevja, polno je volčiča, teloh rdeči vsepovsod, vse več je še neodcvetele dvolistne morske čebulice in vmes se rade postavljajo blazine zaspančkov ali pa grmiči navadnega volčina. Na nekaj metrih višine se zdi, da me zapušča pomlad in da ponovno silim v odrevenel zimski čas.

Vrh je hkrati kratek, prepihan in večinoma gol greben. Pravim mu Zajcov vrh, lahko pa bi bil Skalarjev. Dvigajoč se med obema nekdanjima kmetoma je biser cellega Strmca, majhnega, večidel izumrlega zaselka. Na vzhodu mi iz kamenja in oči raste Skalarjevo belo pročelje z velikanskim lesenim zatrepom. Okna so tri, menda. Nad njim temni bukov gozd, dolg greben silí proti Javorniku. Za njegovimi pleči se odpirajo planote in namigujejo doline, sonce brazda v meglo. Za vsemi oprednimi griči in kuclji se na gorenjskem koncu režijo Storžič, Kočna, Grintovec. Blizu in daleč — tako bom imenoval eno od svojih podob. Vsa luč, pestra in igriva, je tam za Skalarjevim bukovjem videti tuja svetu, po katerem stopam, vendar vem, da bo zdaj-zdaj padlo prek javorniških hrbtov in me za hip oslepilo.

RAZLIVANJE LUČI

S kapo čez ušesa in zavihanim ovratnikom sedim na trinožniku. Skiciram. Pasteli puščajo krčevite sledove. Hitim. Čas je nagel in mnogo obrazov si lahko nadene.

Dogaja se naslednje: Nad mrakom in tihoto kanjedolske krajine utripljejo odmaknjeni prebliski kranjskega jutra. Hladna svetloba se krade, ne da bi vedel kdaj, s colske in vodiške strani, preden se sonce nagne čez Javornikovo glavo. Nenadne ostrine segajo skozi dolinske meglíce, skozi zastrite in kasneje bliskovite luči, skozi še zimske bukove rebri, mimo zadnjih snegov in najbolj zelenih trav.

Pomlad ima tod vse v enem košu.

Luči! Videl sem jih orati po Zadlogu. Izza Špika so skočile, jo udarile čez Križno Goro — pa v Čaven in na Kras. Na novo se je odel Podobnik pod mano, nekakšno bleščavo ogrinjalo je zaplahutalo prek njegovih bukev in goličav. Hkrati so se pred menoj na skalovitem robu zaiskrile lanske bilke — in vse obrobje Strmca je zagorelo z njimi. Celó nekaj starega škrlata je zapelo v vijoličastih bukovjih. Za hip — dva. Prav blizu je zablestela Suhovrharjeva gmajna. Streliški vrh in Sveti Duh sta bolj počasna; zimo pestujeta. In Javornik ni nič drugačen.

Kanjedolska rupa čaka s svojimi meglami in temo. Hribovska megla, ta daritev, to očiščenje duši in očem, žari po svojih zgornjih načetih obrobjih; vse drugo čaka in spi. Miruje. Dolgo pot ima sonce čez Javornik. — V teh minutah prav gosto živim. Delam. Odrevenela roka išče koščke pastelnih kred in z njimi drsa po skicirki. Vse je le bežno. Mimo gre: roka, poteza,

pogled, misel. Vse bi moral občutiti, vse zaslediti, vse ujeti. Si zapomniti: kod hodi luč. Kako spreobrača svoja obličja. Kako se toplota mladega dne igra z barvami trav, dreves in nebes. Kako odmevajo pobojča, planote in doline. Kje je človek v prejšnjem letu kuril, sekal, kosil, gnojil, gradil. Skozi barvo bi moral zaznati tisočere sledove, ki jih v sozvočju z naravo (ali pa mimo nje) pušča za seboj človek

IZ ZEMLJE SKOZI DUŠO NA PAPIR

Kdo ve, ali zmorem v tistih čistih trenutkih, ki jim ni kaj odščipniti, misliti na vse — ali pa to počnem pozneje, spominsko, jecljaje za mizo?

Vem, da sem, ker delam in odločam o mnogih stvareh. Vse, s čimer se, sedeč na trinožniku, ukvarjam, je moje, skrajno moje, do popolne sebičnosti moje. Ničesar ni treba nikomur dati, ničesar z nikomer deliti. Sam vlečem črte in torej svetu odmerjam podobo. Sam omejujem površine in dajem nečemu novemu telo in obraz. Režem stran, odmišljam stvari, odpuščam krajini in človeku. Delam pike, izbiram vrhove, doline, izreze. Določam dolžino in moč glasov. Vidim, kar hočem, prezrem, kar hočem. Kar počnem v tej svoji utirjeni svobodi, je pravzaprav nekaj povsem drugega, kot je ta silni razgrnjeni svet pod meno. Nič starega — vse je novo, vse je drugačno. Le malo, za drobno duše je iz zemlje skozme prešlo na papir. Nič več. Kaj je potem to, kar počnem? Slikanje?

Zajcova (Zajčeva ne bi pri nas nihče rekel) dolina mi dá za uro dela. Je pa v tem raji tudi vredno posedeti! Dolina je širša rupa ali (proti Javorniku skoraj odprta) z rodovitno zemljo zapolnjena vrtača. Njen pokoj je za prevetrenimi skalnatimi braniki popoln, videz sproščeno

Svoboda in suženjstvo

Hoja v gore je lahko osvobodilna ali pa zasužnjevalna — podobno kot na primer vera (in še kaj). Islamska vera v do včeraj zasužnjenih arabskih deželah je lahko osvobodilna proti krščanstvu okupatorjev, ko pa so islamske dežele osvobojene, je lahko taista vera za lasten narod — zasužnjujoča.

Hoja v hribe je dostikrat odraz generacijskega konflikta. Če starši prejšnje generacije niso hodili v gore, bo gornišvo prejšnje generacije zanjo — proti lastnim staršem — osvobodilno. Če pa bodo tisti »uporniki« — planinci, ko enkrat odrastejo, vlekli še svoje otroke v gore, bo to za te otroke — zasužnjevalno.

Boris Ogrizek

domač. Njivo na dnu obroblyajo puste peščne senožeti, grebeni so poraščeni z utrjenim nizkim bukovjem; h kraju se postavlja počitniško primerno ohranjena kmečka hiša. Nekaj jesenja, grmovja, suhih zidov komaj slišno bogati zvok čedne slike. Jutranje sonce prihaja poševno; prek krošenj, nepokošenih trav, čaka-joče njive in snežnega zameta v zavetrju se pritajeno (a tudi ne) najprej srečuje z meglo. Zajcov travnik mineva v njej; ko plane sonce, minevata družno: trmasta kanjedolska megla le stežka popusti.

MIREN KRAJ POD MODRIM NEBOM

Vedno krenem po obrobju na colski strani. Čez razkrite in obsekane skale ni težko. Na levi je občudovanja vreden Zajcov kot, na desni se pod širokimi, zdaj še nerazcvetelimi senožetmi vglablja Malo Polje s svojim nezgrešljivim hribom Rižnbirkom. Izpod Cenca se v dolgem klancu spušča ajdovska cesta. Col je pripet nad Vipavsko Belo. Za Kovkom, Sinjim vrhom in Čavnom domuje vipavsko sonce. Seglo je že do konca obzorij, na brezpotju luči se srečujejo le utrinki slovenske pomladi.

Skozi vegasto bukovje in ozek zamet v njem pelje kratka stezica do Renka, od koder je mogoče prav hitro priti na Vrh Strmca na kanjedolsko cesto. Vleče me levo po vozniku za plečato hišo, nazaj, od koder sem prišel. Čez široko jaso stopim in po Zajčevem kolovozu obhodim porasel vrh. Z roba senožeti spet zagledam hišo, pod njo se po starih poteh pretaknem do Skalarja in se od tam nekoliko vzpnem po komaj zaznavni stezici v visoke senožeti nad Snežnikarjem. Samotno je. Tu in tam splešena srnjad, kanjin žvižg, s prejšnjo zimo omrežene stare trave. Miren kraj pod modrim nebom. Naokrog so krošnje.

Topel, presvetljen voznik se potegne do Skokca. Hiša je prazna, družina se je preselila na boljše. Zadrž v toplini pomladanskega poldneva grem mimo vrat, za hišo, po kratkem kolniku do zadnje osatove njive in poslednjega starega snega. Rjavo se rokuje z zelenim, gorko valovi sonce, veje poravnava svojo zimsko poležanost. Čez pašnik me nese na Čelkov vrh.

Z vsakim korakom raste nad mano in vse-naokrog nebo. Kričeče modro in glasno je: poje, brni, mrmra in mrgoli. Ptice režejo vanj. Z brezsončnim svetom nimajo kaj početi.

Na odprtem nad Furlanovim Petrom je kar preširoko nebo.

Stare trave so posejane s prvim cvetjem. Za začetek. Pomlad se sém šele seli. Temna in pusta so še bukovja po Kanjem Dolu in Javorniku. In če se pripelje oblak čez nebo, se razraste groza, puščoba, skorajda zima. Kot bi iz hiše na

sonce gledal. Tukaj, na Čelkovem vrhu, je sonce redkih besedi. Komajda je toplo. Zato pa spodaj živijo drugače. Gladko in v eni sapi se za Špikom vleče zadloška ravan. Skozi Trebče, Predgrize, Koševnik in Lome pòjejo zeleni travnati travkovi. Iz Struga raste Zagrebenc in za njim v umazanem belem gode mesto. Grape in doline trosijo svoje zeleno. Čez Gore in Veharše je že udarilo, prek Krnic in Čekovnika se sili. Vojsko je skorajda obroblijeno s pomladjo.

IZMIKAJOČE SE MISLI

Skozi sonce, skozi pomladne luči, skozi pomladne ognje se vežejo utrinki. Pojem, brnjam, mgolim tudi sam. Misel je le v meni neulovljiva resnica, beg v meni. Pika

v očesu; zmaknem pogled in je ni več. Zato kel sem trinožnik v poznozimsko rušo in zdaj široko sedim sredi sinjega dne. Nebo mi preplavlja dušo, mencanje neizrečenega me žene v lahno malikovanje. Predaleč je mimo leteča misel, najbližja je pesem. V lastovičjem letu čutim najprej igro. Stvari so take in se tako obračajo, ker jih tako gledam. Saj me le ptice obletavajo. Perut švistne mimo — ššš... — skozi modro...

Zaprem skicirko.

Vem: tako bo, kot je bilo že stokrat. Opletavo se bom dvignil s svojega stojišča in stopil dol. Potlej, po kavici, po vožnji domov, se bom v mislih na kratko vrnil sem gor, pohmal nad svojo cincarijo in se zaradi lepšega vprašal: Mar nisem bil izmikajoča se misel kar sam? Mar nisem?

O RITMIH IN PRAVIČNOSTI

V vsaki družbi obstaja državno pravo, ob njem pa tudi prirodno, ki se lahko od državnega v posameznih primerih razlikuje. Gre za naraven instinkt človeka, kaj je v posameznem primeru zanj prav in kaj ne.

Poleg teh človeških pravn obstaja naravno ali ekološko pravo. V orkestru narave namreč nismo solisti, temveč droben člen velikega orkestra, ki kot celota lahko skladno zaigra le, če so vsi njegovi deli uigrani. Preveliko soliranje vodi do tega, da bi morali ostali molčati ali pa se razvijejo disonance, če nočejo molčati. Vrhovni bog, ki si je vse skupaj izmislil (lahko mu rečemo tudi metafizična harmonija ali evolucijsko razvito ekološko ravnotežje) s svojimi mehanizmi poskrbijo, da se motilci utišajo, če pa so motilci premočni, lahko celoten sistem propade, kar se je v geozgodovini z živalskimi vrstami tudi že ničkolikokrat zgodilo.

Res je, da božji mlini — enako kot sodni — meljejo počasi, zato se motilcu lahko v trenutku zazdi, da je vse zakone narave dobil pod svojo oblast in da jih lahko svojevoljno brez meja prikuje svoji, človeški, osebni in vrstni potrebi in merilom. No, predolgo to ne gre in teologi pravijo, da je bog kot oče, ki pusti otroke, da se igrajo, če postane igra le preveč divja in nesramna, pa poseže vmes. Kako drugače kot z ekološko klofuto celemu človeštvu!

In prav tako klofuto prav sedaj mi kot človeštvo dobivamo kar na vseh koncih: od cvetenja morja, ki je naše biserne turizma spremenilo v industrijsko

kloako, do smoga nad mesti, ko predpisujejo ure, kdaj ljudje sploh smejo na cesto, v nekaterih velemestih pa že zrak za dihanje prodajajo na črpalkah — podobno kot gorivo za jeklene konjičke. Reke so izgubile svoje naravne prebivalce in se vse bolj spreminjajo v kanalizacijske kanale.

Če sedaj ali pa smo kdaj vihali nosove nad srednjeveškimi mesti, kjer so kahle z nočno vsebino stresali kar skozi okno na ulico, češ, kako smo mi nòbel, ko imamo stranišče na poteg, se je zdaj spremenilo samo razmerje velikostne lestvice: sedaj je čela narava velemesto — in ali stresamo kaj drugega kot nočne posode na svoje ulice, le da so nočne posode (uradna brezhibna kanalizacija pred izlivom) toliko večje. Pojavljajo se bolezni, ki jih ni bilo desetletja, pojavlja se nova kuga, ki kaže, da jo je zaščitni mehanizem narode izumil prav za sedanjo človekovo demografsko eksplozijo, združeno z raku podobnemu uničevanju narode, AIDS.

Vendar tudi tod naravni bog (ali ekološka pamet) ohranja določeno pravičnost; kaznuje namreč najbolj ravno ljudstva, ki naravo najbolj neusmiljeno uničujejo, to je industrijske velikane. Kot kuga nekdanjih stoletij tudi tokrat naravna ljudstva, ki žive v simbiozi s narode, skoraj niso prizadeta.

Ali bodo slovenske gore naš Ararat v tej povodnji kužne sodome in gomore na pol poti med razvitimi in nerazvitimi?

Boris Ogrizec